

amirmansour78@yahoo.com

امیر منصور

دیسکوگرافی قمرالملوک وزیری

مقدمه

قمر در آسمان موسیقی ایرانی می درخشد. این جایگاه رفیع هنری در کنار فضایل اخلاقی و انسانی وی، مورد قبول و اقرار همگان بوده و سبب آن گشته تا هم هنرمندان و هم پژوهشگران، با رغبت و اشتیاق در آثار و احوال وی کندوکاو کنند و در نتیجه کمتر گوشه ای از حیات هنری وی متروک و مهجور مانده است. کتاب **آوای مهربانی** که توسط خانم **زهره خالقی** تدوین گردیده و با طرح جلدی زیبا از مرتضی ممیز در سال ۱۳۷۳ توسط نشر دنیای مادر منتشر شده، تلاشی ارزشمند برای یکپارچه سازی همه اطلاعات موجود درباره قمر می باشد و حتی فهرستی از آثار وی، به اهتمام دکتر **منوچهر خسروانی** در پایان کتاب مشاهده می شود که می توان آن را در زمره اولین دیسکوگرافی ها در متون تاریخ معاصر موسیقی ایرانی محسوب کرد.

اولین صفحه قمر

قمر همزاد صفحه سنگی

قمر و صفحه های ۷۸ دور فارسی هر دو در سال ۱۲۸۴ شمسی متولد شده اند و اکنون یک قرن از تولد این دو همزاد می گذرد. قمر و صفحه متقابلاً یکدیگر را تا نفوذ به پایین ترین لایه ها و اقشار اجتماع یاری دادند و در نهایت در سال ۱۳۳۸ شمسی، با یکدیگر از صحنه هنر ایران خارج شدند.

اولین صفحه های قمر

در سال ۱۳۰۵ شمسی که کمپانی گرامافون فعالیت خود در ایران را از سر می گیرد، اولین صفحه های فارسی با لیبیل هیز ماسترز ویس با صدای قمرالملوک وزیری ضبط و در سپتامبر همان سال تولید می شود. در این سری صفحه ها که توسط **مارکوس جوزف کالهرست الکساندر** ضبط شده، قمر در دو نوبت ۲۵ صفحه دو طرفه (پنجاه روی صفحه) پر می نماید که دیسکوگرافی کامل آن به شرح زیر است:

دیسکوکرافی کامل قمرالملوک وزیری، صفحه های هیز ماسترز ویس، سال ۱۳۰۵ شمسی

شماره قالب	شماره .کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازندگان- ساز
BT2602	7-213434	AX.341	بیات اصفهان ۱	مرتضی خان- تار
BT2603	7-213435	AX.341	بیات اصفهان ۲	مرتضی خان- تار
BT2604	7-213436	AX.342	تصنیف بیات اصفهان راجع بانتخابات ۱	مرتضی خان- تار
BT2605	7-213437	AX.342	تصنیف بیات اصفهان راجع بانتخابات ۲	مرتضی خان- تار
BT2606	7-213438	AX.343	افشاری ۱	مرتضی خان- تار
BT2607	7-213439	AX.343	افشاری ۲	مرتضی خان- تار
BT2608	7-213440	AX.344	تصنیف افشاری ۱	مرتضی خان- تار
BT2609	7-213441	AX.344	تصنیف افشاری ۲	مرتضی خان- تار
BT2610	7-213442	AX.345	سه گاه ۱	مرتضی خان- تار
BT2611	7-213443	AX.345	سه گاه ۲	مرتضی خان- تار
BT2612	7-213444	AX.346	تصنیف سه گاه ۱	مرتضی خان- تار
BT2613	7-213445	AX.346	تصنیف سه گاه ۲	مرتضی خان- تار
BT2614	7-213446	AX.347	بیات ترک ۱	مرتضی خان- تار
BT2615	7-213447	AX.347	بیات ترک ۲	مرتضی خان- تار
BT2616	7-213448	AX.348	تصنیف بیات ترک رباعیات خیام ۱	مرتضی خان- تار
BT2617	7-213449	AX.348	تصنیف بیات ترک رباعیات خیام ۲	مرتضی خان- تار
BT2618	7-213450	AX.349	ابوعطا ۱	مرتضی خان- تار
BT2619	7-213451	AX.349	ابوعطا حجاز ۲	مرتضی خان- تار
			تصنیف ابوعطا صنما بخدا از دوریت جانم	
BT2620	7-213452	AX.350	تلف شد ۱	مرتضی خان- تار
			تصنیف ابوعطا صنما بخدا از دوریت جانم	
BT2621	7-213453	AX.350	تلف شد ۲	مرتضی خان- تار
BT2622	7-213454	AX.351	تصنیف ماهور ز من نگارم ۱	مرتضی خان- تار
BT2623	7-213455	AX.351	تصنیف ماهور ز من نگارم ۲	مرتضی خان- تار
BT2624	7-213456	AX.352	شوشتری ۱	مرتضی خان- تار
BT2625	7-213457	AX.352	منصوری ۲	مرتضی خان- تار
BT2626	7-213458	AX.353	تصنیف شوشتری ۱	مرتضی خان- تار
BT2627	7-213459	AX.353	رنگ شوشتری ۲	مرتضی خان- تار

شماره قالب	شماره .کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازندگان - ساز
BT2628	7-213460	AX.354	دشتی ۱	مرتضی خان - تار
BT2629	7-213461	AX.354	دشتی ۲	مرتضی خان - تار
BT2630	7-213462	AX.355	تصنیف دشتی ۱	مرتضی خان - تار
BT2631	7-213463	AX.355	تصنیف دشتی ۲	مرتضی خان - تار
BT2676	7-213494	AX.378	ماه‌ور ۱	حسن خان اعتضادی - تار
BT2677	7-213495	AX.378	ماه‌ور عراق ۲	حسن خان اعتضادی - تار
BT2678	7-213496	AX.379	تصنیف ماه‌ور ۱	حسن خان اعتضادی - تار
BT2679	7-213497	AX.379	تصنیف ماه‌ور ۲	حسن خان اعتضادی - تار
BT2680	7-213498	AX.380	چهارگاه ۱	حسن خان اعتضادی - تار
BT2681	7-213499	AX.380	منصوری چهارگاه ۲	حسن خان اعتضادی - تار
BT2682	7-213500	AX.381	شور ۱	مرتضی خان - تار
BT2683	7-213501	AX.381	شور ۲	مرتضی خان - تار
BT2684	7-213502	AX.382	تصنیف شور سلام من بتو شها ۱	مرتضی خان - تار
BT2685	7-213503	AX.382	تصنیف شور سلام من بتو شها ۲	مرتضی خان - تار
BT2686	7-213504	AX.383	تصنیف سه گاه ۱	مرتضی خان - تار
BT2687	7-213505	AX.383	تصنیف سه گاه ۲	مرتضی خان - تار
BT2688	7-213506	AX.384	تصنیف الهه، آیا شخصی در این بوستان ۱	مرتضی خان - تار
BT2689	7-213507	AX.384	تصنیف الهه، آیا شخصی در این بوستان ۲	مرتضی خان - تار
BT2690	7-213508	AX.385	تصنیف شور ای دست حق ۱	مرتضی خان - تار
BT2691	7-213509	AX.385	تصنیف شور ای دست حق ۲	مرتضی خان - تار
BT2692	7-213510	AX.386	تصنیف سه گاه نهاد شکر (لشگر) دل ۱	مرتضی خان - تار
BT2693	7-213511	AX.386	تصنیف سه گاه نهاد شکر (لشگر) دل ۲	مرتضی خان - تار
BT2694	7-213512	AX.387	تصنیف چهارگاه ۱	مرتضی خان - تار
BT2695	7-213513	AX.387	تصنیف چهارگاه ۲	مرتضی خان - تار

ضبط این صفحه‌ها در اوایل سال ۱۳۰۵ شمسی، قبل یا مقارن تاجگذاری رضا شاه صورت می‌گیرد و از آنجا که اولین نوبت ضبط در تهران پس از مدتی بالغ بر ۱۴ سال و پدیده‌ای بی سابقه برای حاکمیت جدید بوده، امکان کنترل چندانی بر آن وجود نداشته و صفحه‌هایی چون AX.379 و AX.385 ضبط و تنها برای یک بار تولید می‌شوند که اولی، تصنیفی در ماه‌ور با شعر سیاسی معروفی از میرزاده عشقی با مطلع "اکنون که مرا وضع وطن در نظر آمد" است که در کمتر از گذشت دو سال از کشته شدن وی به دست عمال رضا شاه، به یاد وی

اجرا و ضبط می شود و دومین صفحه، تصنیفی از عارف در حمایت از سید ضیا الدین طباطبایی و کابینه سیاه با مطلع "ای دست حق پشت و پناحت بازآ" می باشد که حاوی تاییدی صریح از اصلی ترین رقیب رضا شاه بوده که قمر نه با انگیزه سیاسی، بل در تکریم عارف قزوینی ضبط نموده است. اجرای این آثار و عرضه عمومی آن ها به صورت صفحه، منجر به تلاش برای جمع آوری و از بین بردن این صفحه ها توسط نظمیه وقت شده و نهایتا با گسترده شدن استفاده از گرامافون و حضور کمپانی هایی بیشتر در تهران برای ضبط صفحه، کنترل لازم با تصویب نظامنامه مقررات ضبط صوت در صفحات گرامافون در هیئت وزرا در اردیبهشت ماه ۱۳۰۷ شمسی بر ضبط صفحه اعمال می گردد. (نگاه کنید به: نظامنامه... شهرام آقایی پور، صفحه سنگی شماره ۲، ص ۲۱)

AX349- آواز ابوعطا

AX350- تصنیف ابوعطا

AX351- تصنیف ماهور

AX354- دشتی

در صفحه AX.349 نام ساز و نوازنده آن بر روی لیبل و در فهرست های کمپانی- که توسط آلن کلی تنظیم و توسط مایکل کی نیر منتشر شده - معلوم نیست اما دکتر منوچهر خسروانی آن را تار مرتضی خان نی داود ثبت کرده اند (آوای مهربانی، ص ۳۶۰) که با توجه به در دسترس بودن عین صفحه، صحیح به نظر می رسد.

در مورد صفحه های AX. 378 و AX. 379 و AX. 380 نیز که نام ساز و نوازنده بر برچسب مشاهده نمی شود، دکتر منصور بیگی چنین می گویند: "قمر این صفحات (هیز ماسترز ویس) را با تار مرتضی خان نی داود و ویولن برادرش موسی نی داود پر کرده است. اما برای جاوید نگاهداشتن یاد دوست دیرین خویش شاهزاده اعتضاد سه صفحه از این سری صفحات را همراه با تار این نوازنده نابینا خوانده است و این صفحات آواز ماهور، آواز چهارگاه و تصنیف ضربی ماهور است." (آوای مهربانی، ص ۱۵۲ به نقل از گفتگو با دکتر حسام الدین خرمی، دکتر منصور بیگی و دکتر منوچهر خسروانی در مقاله قمر از محافل اشرافی تا سالنهای عمومی مندرج در اطلاعات، پنجشنبه ۵ تیر ۱۳۵۴)

این نظر را که نواختن تار در این سه صفحه توسط حسن خان اعتضادی صورت گرفته، قابل اعتنا و توجه است فلذا به صورت احتمال (با خط در زیر متن) در دیسکوگرافی ارائه شده وارد نموده ایم. تصویر دو لیبل از آثار مذکور قابل مشاهده می باشد.

یادآور می شود از حسن خان اعتضادی در سال های بعد نیز آثاری چند، به صورت تکنوازی و جواب آواز ضبط شده که در جای خود به آن خواهیم پرداخت و برای این فرضیه که قمر به منظور جاوید نگاهداشتن یاد حسن خان اعتضادی با همراهی ساز وی خوانده، مستندات ارائه نشده و در نتیجه چندان قابل اعتماد و اتکا ارزیابی نمی گردد.

استقبال چشمگیر و فروش قابل توجه اولین صفحه های قمر واکنش های گوناگونی را به دنبال داشته تا آنجا که وی ناگزیر می شود در صفحه ۲ روزنامه اطلاعات مورخ ۳۱ فروردین ۱۳۰۶ شمسی طی مقاله ذیل با عنوان **بدبختی**، ضمن توضیح مفیدی پیرامون این مجموعه (نظیر قیمت فروش از قرار صفحه ای دو تومان)، در برابر انتقاد مطبوعات از خود دفاع می نماید.

برای جاوید ماندن نواحی ایرانی
چیس کدم . ویا نماینده کمپانی هم شرط
کردم که صفحه های مرا فقط بقیعتی که
برای خود کمپانی تمام میشود در ایران
بفروش برساند . و خاطر جمع بودم که
کمپانی از قولی که بمن داده است نخطی
نخواهد کرد اما بعد از آنکه صفحه ها
بایران وارد شد و دیدم بقیعت خیلی کرافی
میفروشد فوراً اعتراض کردم ولی بخرج
کسی نرفت زیرا من بودم و ناقص العقل !!
ازین موضوع کراشته اساساً حکمت
و مطالبه این مطلب که آیا کرامافون جزو
لوکس و لوازم غیر ضروری ملت ایران
باید بشمارود یا طرف احتیاج و مانند قند
و جای و انومیل و عینک و غیره ناموقعی که
در داخله خود نمیتوانیم تهیه کنیم ناچار
از خرید خارجه هستیم با اولیای امور
دولت است نه بامن و امثالین .
هرچند انتشار این عقیده در يك
روزنامه نماید متکلی با احساسات تمام ملت
بالا اقل اکثریت جامعه باشد زیرا همان
طور که بگفتی پیدایش دومدعی میگردد
که درین مملکت مانم و عزا اجتماع آواز
و تریخ دماغ ازومی ندارد و جزء مساقل
غمیر ضروری است شاید جمعی هم باشند
که فکر کنند در يك مملکت بی مدوسه که
افراد آن در هر هزار نفری يك نفر هم
باسواد ندارد که ابهم جزء لوازم انجملی
و چندان موردی نباید داشته باشد ؟
ولی من اگر بجای شخص معترض
بودم يك احقر اع و صنت عالی و ذیقیمتی
مانند کرامافون را از نقطه نظر عدم اجابت
دعوت و نظریه خصوصی خودم زائد و غیر
ضروری معرفی نمی کردم بلکه وجود
آرایش را درین مملکت سراپا غرض
حرام میبشردم . اطراف هم بتواند نظیر
همین معامله را با صاحب آن عقیده بگذرد .
نمره اعلان ۳۴۷ قمر الملوك و زیری

از لوايح وارده
اینجا ست که در ایران
هر وقت يك اصلی
بدبختی طرف توجه و دقت
قرار گرفته است در
اطراف آن بقدری حشو و زواید اضافه
میکنند و در فروع داخل میشوند تا پاک
اصل موضوع از میان میروند
یکی از جرایم محترم در ضمن انجمن از
اوضاع انجملی مملکت این قسم صلاح دیده
است که اسمی هم از من برده و نذکرده
که بوسیله حبس صوت من يك کمپانی
خارجه باسی تومان پول چندین هزار
صفحه یکی دو تومان فروخته و پول مات
باین وسیله بمصرف جنس انجملی (یعنی
کرامافون) رسیده است
بدواً لازم است این نکته طرف
توجه قرار گیرد که این ملت بچه طریق
باید از آثار صاحبان فنون خود که زحمت
کشیده و ابتکاری در بعضی رشته ها نموده اند
استفاده کنند ؟ - آنها را گرفتن مزبور آواز
و مصنفش هم بگنفر زن باشد !
چون در این مملکت مجامع آزادی
نیود که عامه بتوانند از يك موهبت الهی
نمتع برند موقیم که کمپانی کرامافون به
طهران نماینده فرستاد من حاضر شدم
مجاناً - و نه در مقابل سی تومان - يك سری
از آوازه های ملی را با تحریرهای مخصوصی
که برای هر يك ساخته بودم در چند صفحه

قمر و صفحه های پولیفون با برچسب قرمز

عزرا میر حکاک که نمایندگی هیز ماسترز ویس در بغداد را دارا بود و مسئولیت هماهنگی ها در ضبط سال ۱۳۰۵ تهران را برعهده داشت، با آغاز همکاری با شرکت آلمانی پولیفون، تجربه موفق قبلی خود را بکار بست و برای اولین سری صفحه های پولیفون با پسوند ar در شماره قالب، که با لیبل قرمز رنگ منتشر شدند، از همکاری معروف ترین چهره های موسیقی آن روز بهره گرفت و با عقد قراردادهایی ویژه با برخی از هنرمندان،

ابتکار عمل در عرصه ضبط صفحه را که تا این تاریخ به طور سنتی در اختیار کمپانی گرامافون بود، به دست گرفت. (نگاه کنید به: لیبل شناسی صفحه های پولیفون ۱۳۰۶، امیر منصور، *صفحه سنگی* شماره ۱، ص ۲)

شواهد دال بر آن است که کمپانی پولیفون قراردادهایی انحصاری و سه ساله (۱۹۲۷ تا ۱۹۲۹ میلادی) برای همکاری با ملوک ضرابی و سپس با قمرالملوک وزیری منعقد می نماید که کار ضبط در سال ۱۳۰۶ شمسی، با آثار ملوک خانم و با همکاری و حمایت مرتضی خان نی داود آغاز می شود و سپس با ضبط آثار قمر، که عمدتاً نتیجه همکاری وی با امیرجاهد و ارسلان خان درگاهی است، صورت می گیرد که با توجه به تعداد قابل توجه آثار مورد تعهد این دو هنرمند برای مدت قرارداد که به ۶۰ صفحه یا ۱۲۰ روی صفحه بالغ می شده، ضبط آثار هنرمندان دیگر که طرف همکاری پولیفون بوده اند، در لابلای آثار قمر و ملوک خانم انجام می شده است.

از قمر تا پایان سال ۱۳۰۶ شمسی که مصادف با سال ۱۹۲۷ میلادی و دو ماه آغازین از سال ۱۹۲۸ می باشد، ۳۰ صفحه (۶۰ روی صفحه) به طریق آکوستیکی ضبط و از اواخر سال ۱۳۰۶ تدریجاً به بازار ایران وارد شده (نگاه کنید به: صفحه های ۷۸ دور فارسی در آگهی های تبلیغاتی، *صفحه سنگی* شماره ۳، ص ۲۰) و با استقبال وسیعی روبرو می شود. مقایسه شماره های قالب و کاتالوگ گویای قرار گرفتن صفحه های قمر در صدر کاتالوگ پولیفون ۱۳۰۶ می باشد و خود گواه آن است که کمپانی پولیفون نیز اعتقاد داشته محبوبیت مردمی

قمر بیش از همه هنرمندان معاصرش بوده است. تاکنون ۲۶ صفحه از این سری مشخص شده و دیسکوگرافی آن ها در جدول ذیل آمده است.

نکته قابل توجه و سؤال برانگیز، عدم همکاری مرتضی خان و قمر در این سری صفحه هاست. دو پاسخ

محتمل برای این سؤال وجود دارد، یکی همکاری غیر آشکار و نوعی تقسیم کار و تفکیک نقش بین دو گروه قمر - امیرجاهد و ملوک خانم - مرتضی خان برای در اختیار داشتن مهمترین عرصه ضبط صفحه. دوم، اختلاف بین قمر و مرتضی خان و قطع موقت همکاری طرفین و انتخاب جایگزین توسط هریک از این دو هنرمند.

نگارنده شق دوم را به دلایل گوناگون محتمل تر می داند و اهداف اقتصادی متفاوت و عدم ذکر نام قمر را در

کتابچه صفحه های پولیفون موسوم به **گل‌های رنگین** که توسط مدرسه موسیقی درویش متعلق به مرتضی خان توزیع می شده، از شواهد این امر می داند. (نگاه کنید به: لیبل شناسی صفحه های پولیفون ۱۳۰۶، امیر منصور، **صفحه سنگی**، شماره ۱، ص ۴)

دیسکوگرافی قمرالملوک وزیری، صفحه های پولیفون، سال ۱۳۰۶ شمسی (نا کامل)

شماره قالب	شماره کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازندگان - ساز
5598ar	v 41298	v 41298	سه گاه	امیر ارسلانخان - تار
5599ar	v 41299	v 41298	مخالف سه گاه	امیر ارسلانخان - تار
5600ar	v 41300	v 41300	تصنیف سه گاه امان از این دل ۱	امیر ارسلانخان - تار
5601ar	v 41301	v 41300	تصنیف سه گاه امان از این دل ۲	امیر ارسلانخان - تار
5602ar	v 41302	v 41302	بیات ترک ۱	امیر ارسلانخان - تار
5603ar	v 41303	v 41302	بیات ترک ۲	امیر ارسلانخان - تار
5612ar	v 41304	v 41304	چهارگاه	امیر ارسلانخان - تار
5613ar	v 41305	v 41304	مخالف و منصوری	امیر ارسلانخان - تار
5614ar	v 41306	v 41306	تصنیف بیات ترک - بهار است و هنگام گشت ۱	امیر ارسلانخان - تار
5615ar	v 41307	v 41306	تصنیف بیات ترک - بهار است و هنگام گشت ۲	امیر ارسلانخان - تار
5616ar	v 41308	v 1308	ماه‌ور	امیر ارسلانخان - تار
5617ar	v 41309	v 1308	دلکش - عراق	امیر ارسلانخان - تار
5618ar	v 41310	v 41310	ابوعطا	حسین خان یاحقی - ویلون
5619ar	v 41311	v 41310	حجاز	حسین خان یاحقی - ویلون
5620ar	v 41312	v 41312	دشتی ۱	امیر ارسلانخان - تار
5621ar	v 41313	v 41312	دشتی ۲	امیر ارسلانخان - تار
5636ar	v 41314	v 41314	تصنیف چهارگاه - هزار دستان ۱	امیر ارسلانخان - تار
5637ar	v 41315	v 41314	تصنیف چهارگاه - هزار دستان ۲	امیر ارسلانخان - تار
5640ar	v 41318	v 41318	تصنیف ابوعطا - امان ز هجر ۱	امیر ارسلانخان - تار
5641ar	v 41319	v 41318	تصنیف ابوعطا - امان ز هجر ۲	امیر ارسلانخان - تار
5648ar	v 41320	v 41320	تصنیف بیات اصفهان - ای نوع بشر ۱	امیر ارسلانخان - تار
5649ar	v 41321	v 41320	تصنیف بیات اصفهان - ای نوع بشر ۲	امیر ارسلانخان - تار
5650ar	v 41322	v 41322	قصیده ایرج میرزا - همایون - عاشقی محنت بسیار کشید ۱	امیر ارسلانخان - تار
5651ar	v 41323	v 41322	قصیده ایرج میرزا - همایون - عاشقی محنت بسیار کشید ۲	امیر ارسلانخان - تار
5652ar	v 41324	v 41324	قصیده ایرج میرزا - قلب مادر ۱	امیر ارسلانخان - تار
5653ar	v 41325	v 41324	قصیده ایرج میرزا - قلب مادر ۲	امیر ارسلانخان - تار
5654ar	v 41326	v 41326	بیات اصفهان	امیر ارسلانخان - تار
5655ar	v 41327	v 41326	بیات اصفهان - عشاق	امیر ارسلانخان - تار

شماره قالب	شماره کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازندگان - ساز
5656ar	v 41328	v 41328	همایون	امیر ارسلانخان - تار
5657ar	v 41329	v 41328	بیداد	امیر ارسلانخان - تار
5658ar	v 41330	v 1330	تصنیف ماهور - کشور دل ۱	امیر ارسلانخان - تار
5659ar	v 41331	v 1330	تصنیف ماهور - کشور دل ۲	امیر ارسلانخان - تار
5660ar	v 41332	v 1332	افشاری ۱	امیر ارسلانخان - تار
5661ar	v 41333	v 1332	افشاری ۲	امیر ارسلانخان - تار
5662ar	v 41334	v 1334	تصنیف شور - چه شورها	امیر ارسلانخان - تار
5663ar	v 41335	v 1334	ضربی - شور	امیر ارسلانخان - تار
5664ar	v 41336	v 1336	شوشتری	امیر ارسلانخان - تار
5665ar	v 41337	v 1336	منصوری	امیر ارسلانخان - تار
5666ar	v 41338	v 41338	شور	امیر ارسلانخان - تار
5667ar	v 41339	v 41338	شاهین	امیر ارسلانخان - تار
5668ar	v 41340	v 41340	تصنیف دشتی - در ملک ایران ۱	امیر ارسلانخان - تار
5669ar	v 41341	v 41340	تصنیف دشتی - در ملک ایران ۲	امیر ارسلانخان - تار
5670ar	v 41342	v 41342	تصنیف افشاری - در بهار امید ۱	امیر ارسلانخان - تار
5671ar	v 41343	v 41342	تصنیف افشاری - در بهار امید ۲	امیر ارسلانخان - تار
5682ar	v 41106	v 41106	تصنیف شور - جان من ۱	امیر ارسلانخان - تار
5683ar	v 41107	v 41106	تصنیف شور - جان من ۲	امیر ارسلانخان - تار
5684ar	v 41108	v 41108	تصنیف شور - نرگس مست ۱	امیر ارسلانخان - تار
5685ar	v 41109	v 41108	تصنیف شور - نرگس مست ۲	امیر ارسلانخان - تار
5686ar	v 41110	v 41110	سرود - تا جوانان ایران ۱	امیر ارسلانخان - تار
5687ar	v 41111	v 41110	سرود - تا جوانان ایران ۲	امیر ارسلانخان - تار
5688ar	v 41316	v 41316	تصنیف ماهور - بگردش فروردین ۱	امیر ارسلانخان - تار
5689ar	v 41317	v 41316	تصنیف ماهور - بگردش فروردین ۲	امیر ارسلانخان - تار

علاوه بر صفحه های فوق، دو اثر به نام های **رباعیات دشتی و ضربی دشتی** از این مجموعه گزارش شده (آوای مهربانی، ص ۳۶۴) که احتمالا دو روی یک صفحه با شماره قالب های 5638 و 5639 باشند.

به دلایلی که کاملا معلوم نیست همکاری قمر وامیرجاهد نیز منحصر به همین نوبت ضبط صفحه باقی می ماند. بعید نیست مسائل مادی مربوط به حقوق قانونی ناشی از ضبط این سری صفحه های پولیفون با لیبیل قرمز رنگ، در این قطع همکاری و یا اختلاف بین طرفین موثر بوده باشد. امیرجاهد در جلد اول دیوان خود، که در سال ۱۳۳۳ شمسی منتشر می نماید و در کنار شعر و آوانویسی ساخته های خود، ذکری از بسیاری از چهره های سرشناس موسیقی ایران به میان می آورد جز قمر، که شهرت ساخته ها و تصنیف های خود را مدیون

صدای جاودانی و جادویی اوست و یاد از قمر تنها منحصر به ذکر نامی است که در نوشته مشیره‌مایون برای کتاب امیرجاهد (ص ۳۹) از وی شده و این روش غیرمنصفانه که در جلد دوم دیوان امیرجاهد - منتشر شده در سال ۱۳۴۹ شمسی - نیز ادامه می‌یابد، تاییدی بر احتمال بروز اختلاف بین طرفین می‌باشد. جالب آن که امیرجاهد در جلد دوم دیوان خود (ص ۴۳) غزلی را که تقریباً همزمان با دوره ضبط صفحه‌های مورد بحث، در ستایش قمر سروده، آورده است و در ابیاتی از آن، طعنه به مرتضی خان نی داود و اشاره به عدم همکاری وی با قمر نیز استنباط می‌شود:

کجاست ملت د/ود تا به بزم قمر	بپای خیزد از آن نغمه ای که خواب گرفت
تبارک الله از این حنجری که بانگ قمر	چنان نمود که د/ود را به خواب گرفت
چه دست و پا کنی ای دل که یک نگاه قمر	گشود چشم من و چشمه سراب گرفت
خراب نغمه شور قمر منم جاهد	تو را چه کرد که پا تا به کاکل آب گرفت

بایکوت قمر توسط امیرجاهد، ۱۴ سال پس از مرگ قمر به طور کامل شکسته می‌شود و امیرجاهد در مصاحبه با مجله هنر و مردم (شماره ۱۳۱، شهریور ۱۳۵۲، ص ۶۵) می‌گوید: "کمپانی پولیفون شنیده بود که قمر آواز

دل انگیزی دارد. این بود که خواست صفحه‌هایی از او چاپ کند. کمپانی مذکور برای هر صفحه خود یک آواز و یک تصنیف می‌خواست. قمر از آواز سرشار بود ولی تصنیف‌ها را می‌بایست کسی می‌ساخت. بنابراین من تصنیف‌برایش ساختم. در فاصله شش ماهی که نماینده کمپانی در ایران بود، من هر هفته دو تصنیف برای او می‌ساختم و قمر در همان شب به درستی آهنگ را می‌فهمید و بدون تفحص، صبح فردا آن را اجرا می‌کرد."

فروش چشمگیر صفحه‌های پولیفون قرمز، واکنش‌هایی را در مطبوعات آن عصر برانگیخت تا آنجا که امیرجاهد که مسئولیت قراردادی و مالی را در طرفیت با کمپانی پولیفون برعهده داشته، یک بار در صفحه ۱۶۱ سالنامه پارس ۱۳۰۹ و بار دیگر در نامه‌ای به حسینعلی ملاح در پاسخ به مقاله وی در مجله پیام نوین مورخ ۳ بهمن ۱۳۴۳ توضیحاتی در مورد نحوه قرارداد با کمپانی و واگذاری منافع خود به دولت انتشار می‌دهد (آوای مهربانی، ص ۱۴۰ تا ۱۴۲) و می‌نویسد: "خود بنده هم با نهایت تأسف باید عرض کنم که اولاً قرار نبود که نماینده

پلیفون (مبلغی به عنوان حق الزحمه به قمر و امیرجاهد پرداد) مطلب و منظور بسیار بزرگتر از این بود و چون بنده یقین داشتم که نماینده پلیفون از این تصانیف مخصوصا با صدای قمر منافع سرشاری خواهد داشت تعهدنامه کتبی از مشارالیه گرفتم که منافع خود را برای امور خیریه به شهرداری تسلیم نماید، و از بابت قمر هم خانه مناسبی تا حدود ده هزار تومان برای مشارالیها خریداری کند و پس از پرکردن صفحات و مشاهده کثرت فروش آنها حتی در نقاط دورافتاده کشور تعهدنامه مذکور را شخصا به رئیس شهرداری وقت (جناب آقای صفاری استاندار فعلی آذربایجان) تقدیم کردم و مخصوصا یادآور شدم که دستور صادر نمائید منافع پلیفون را از دفاتر فروش شعب آن در شهرستانها تعیین کنید و به میزان واقعی مصرحه در تعهدنامه سهم شهرداری را وصول نمایند و به مصرف خیریه برسانند. . ."

وی سپس به پیگیری موضوع و درج مقاله ای در روزنامه ایران و مکاتبه با کمپانی و شکایت از حکاک، نماینده کمپانی، اشاره می کند و تصریح می نماید براساس تعهدنامه ای که در دست دارد دولت می تواند بالغ بر یکصد هزار تومان از نماینده کمپانی اخذ نماید.

یادآوری این نکته خالی از لطف نیست که بدانیم براساس آگهی مندرج در روزنامه ایران، قیمت تخفیف یافته صفحه های بازتولید شده پولیفون قرمز رنگ در سال ۱۳۰۷ شمسی، بالغ بر ۷ قران بوده و قیمت اولیه آن ها حداقل ۱۵ قران تخمین زده می شود. (آوای مهربانی، ص ۹۵)

قمر در سال ۱۳۰۷ شمسی

روال ضبط آثار قمر گویای آن است که در سال ۱۳۰۷ شمسی، حداقل تا دی ماه، اثری از وی ضبط نشده است. این توقف چند ماهه یا یک ساله در ضبط آثار قمر می تواند ناشی از یکی یا برخی از دلایل ذیل باشد:

الف- تحول در سیستم ضبط کمپانی پولیفون از آکوستیک به برقی

ب- بروز اختلاف بین قمر و امیرجاهد و فراهم شدن زمینه برای همکاری مجدد قمر و مرتضی خان

ج- تبعات نظامنامه مقررات ضبط صوت در صفحات گرامافون، مصوب اردیبهشت ۱۳۰۷ برای قمر، که در صفحه ۲ آن به تعهد دادن برخی از هنرمندان طراز اول به عدم پرکردن صفحه اشاره شده است. (صفحه سنگی شماره ۲، ص ۲۱)

اگرچه عوامل دیگری چون شکسته شدن دست قمر در یک حادثه رانندگی (اوای مهربانی، ص ۲۸۱) نیز می تواند به کاهش فعالیت قمر کمک کند اما نگارنده علت مندرج در بند "ج" را اصلی ترین دلیل توقف ضبط آثار قمر در سال ۱۳۰۷ شمسی می داند زیرا از یکسو در همین سال ضبط صفحه های هیز ماسترز ویس و صفحه های کلمبیا به صورت برقی انجام شده و از سوی دیگر توانایی قمر آن قدر بوده که برای ضبط صفحه با هنرمندان مطرح دیگر با مشکل حادی مواجه نشود.

قمر و صفحه های پولیفون با برچسب طلایی

دومین سری صفحه های پولیفون در سال ۱۹۲۹ میلادی یا ۱۳۰۸ شمسی در تهران ضبط گردیده و بر روی برچسب زرد رنگ این سری عبارت "با برق پر شده" مشاهده می شود. در ادامه همکاری قمر با کمپانی آلمانی پولیفون و پس از توقفی تقریباً یک ساله در ضبط آثار قمر، ضبط مجدد آثار وی با کیفیتی بهتر صورت می گیرد و به این ترتیب سومین سری از صفحه های قمر متولد می گردد. تجربه قبلی کمپانی پولیفون در مورد فروش

در این دو صفحه به جای تار مرتضی خان، صدای ویلن موسی خان شنیده می شود.

چشمگیر صفحه های قمر و ملوک ضربی سبب می شود در این نوبت، برای متمایز ساختن آثار این دو هنرمند از سایرین، شماره کاتالوگ خاص (سری 30000 V) و رنگ ویژه ای به صفحه های این دو هنرمند، اختصاص داده شود و در نتیجه تمام صفحه های قمرالملوک وزیری و ملوک ضربی در این نوبت، به جای برچسب زرد دارای برچسب طلایی می باشند.

این بار حداقل ۲۷ صفحه (۵۴ روی صفحه) از قمر ضبط شده و از هنرمندانی که وی را در این مجموعه همراهی کرده اند، تا کنون مرتضی خان نی داود (تار)، موسی خان نی داود (ویولون) و یعقوب خان رشتی

(فلوت) شناخته و مشخص شده اند.

بعید نیست که با توجه به نحوه عقد قرارداد کمپانی های صفحه پرکنی با هنرمندان، کل آثار ضبط شده از قمر در این نوبت ۳۰ صفحه (۶۰ روی صفحه) باشد و با این احتمال، در فاصله سال های ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۸ شمسی که دوره همکاری قمر با کمپانی پولیفون، بالغ بر ۶۰ صفحه از قمر توسط این کمپانی ضبط و منتشر شده است.

برخی از کارشناسان آثار این مجموعه را که با برق پرشده، بهترین نمونه های صدای قمر می شمردند و معتقدند که اجرای وی در این صفحه ها از پختگی لازم برخوردار است.

دیسکوگرافی قمرالملوک وزیری، صفحه های پولیفون، سال ۱۳۰۸ شمسی (نا کامل)

شماره قالب	شماره کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازندگان - ساز
???	v 30000	v 30000	بیات اصفهان	مرتضی خان - تار
???	v 30001	v 30000	بیات اصفهان - عشاق	مرتضی خان - تار
???	v 30018	v 30018	همایون	مرتضی خان - تار
???	v 30019	v 30018	چکاوک	مرتضی خان - تار
7fd	v 30020	v 30020	بیداد ۱	مرتضی خان - تار
8fd	v 30021	v 30020	بختیاری ۲	مرتضی خان - تار
55fn	v 30002	v 30002	افشاری ۱	مرتضی خان - تار
56fn	v 30003	v 30002	افشاری ۲	مرتضی خان - تار
71fd	v 30022	v 30022	تصنیف دشتی - ناله عاشق ۱	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
72fd	v 30023	v 30022	تصنیف دشتی - ناله عاشق ۲	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
77fd	v 30028	v 30028	چهارگاه و زابل ۱	موسی خان - ویولون
78fd	v 30029	v 30028	مخالف و مغلوب و منصوری ۲	موسی خان - ویولون
???	v 30030	v 30030	تصنیف بیات ترک - روزگار گذشته ۱	مرتضی خان - تار
???	v 30031	v 30030	تصنیف بیات ترک - روزگار گذشته ۲	مرتضی خان - تار
81fn	v 30008	v 30008	ماه‌ور ۱	مرتضی خان - تار
82fn	v 30009	v 30008	فیلی و شکسته ۲	مرتضی خان - تار
83fn	v 30010A	v 30010A	دلکش ۱	مرتضی خان - تار
84fn	v 30011B	v 30010A	عراق ۲	مرتضی خان - تار
85fn	v 30012	v 30012	سه گاه ۱	موسی خان - ویولون
86fn	v 30013	v 30012	مخالف سه گاه ۲	موسی خان - ویولون
???	v 30014	v 30014	تصنیف بیات اصفهان - شاه من ماه من ۱	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
???	v 30015	v 30014	تصنیف بیات اصفهان - شاه من ماه من ۲	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
???	v 30034	v 30034	تصنیف بیات اصفهان - زن در جامعه ۱	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
???	v 30035	v 30034	تصنیف بیات اصفهان - زن در جامعه ۲	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
103fd	v 30036	v 30036	مثنوی پیچ ۱	مرتضی خان - تار
104fd	v 30037	v 30036	مثنوی پیچ ۲	مرتضی خان - تار
105fd	v 30038	v 30038	تصنیف همایون - پرده غفلت ۱	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
106fd	v 30039	v 30038	تصنیف همایون - پرده غفلت ۲	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون

شماره قالب	شماره کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازندگان - ساز
???	v 30040	v 30040	شور ۱	مرتضی خان - تار
???	v 30041	v 30040	سلمک ۲	مرتضی خان - تار
???	v 30044	v 30044	ضربی بیات ترک ۱	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
???	v 30045	v 30044	ضربی بیات ترک ۲	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
125fd	v 30046	v 30046	نوا ۱	مرتضی خان - تار
126fd	v 30047	v 30046	تصنیف نوا ۲	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
127fd	v 30048	v 30048	سرود عصر پهلوی ۱	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
128fd	v 30049	v 30048	سرود عصر پهلوی ۲	مرتضی خان - تار، موسی خان - ویولون
147fd	v 30050	v 30050	بیات زند ۱	یعقوب خان رشتی - فلوت
148fd	v 30051	v 30050	قطار ۲	یعقوب خان رشتی - فلوت
149fd	v 30052	v 30052	غم انگیز ۱	یعقوب خان رشتی - فلوت
150fd	v 30053	v 30052	غم انگیز ۲	یعقوب خان رشتی - فلوت

در فهرست مندرج در کتاب آوای مهربانی (ص ۳۶۲) شش صفحه دیگر از آثار این سری بدون ذکر شماره قالب و شماره کاتالوگ به شرح زیر گزارش شده است:

تصنیف سه گاه، تار مرتضی نی داود - ویولون موسی نی داود، آهنگ از مرتضی خان، شعر از پژمان بختیاری (در بهاران، سیر بستان. .)
 آواز دشتی و عشاق، تار مرتضی نی داود، شعر از سعدی (اگر تو فارغی از حال دوستان یارا)
 آواز ابوعطا و حجاز، تار مرتضی نی داود، شعر از سعدی (مگر نسیم سحر بوی زلف یار من است)
 آواز گبری و بیات کرد، فلوت یعقوب خان رشتی، شعر از وحشی (به لیلی گفت روزی عیججویی)
 آواز حسینی و شهناز، تار مرتضی نی داود، شعر از نظام وفا (بر ما ز دل آزاری مردم ستمی نیست)
 آواز بیات ترک شکسته و دلکش، تار مرتضی نی داود، شعر از سعدی (عشق در دل ماند و یار از دست رفت)

تاثیر

تصویب و اجرای نظامنامه که ساز و کار قانونی سانسور و کنترل و جهت دهی به تنها رسانه صوتی آن زمان را فراهم آورد، در مضامین این سری از آثار قمر و در صفحه هایی چون **سرود عصر پهلوی** مشهود است.

آخرین صفحه های قمر

آخرین کمپانی که با قمر برای ضبط صفحه عقد قرارداد می کند، بدافون می باشد که در فاصله سال های ۱۳۰۸ تا ۱۳۱۲ شمسی که زمان توقف مجدد ضبط صفحه در ایران است، در سری B 092000 خود، آخرین یادگارهای صدای قمر را به جای می گذارد. قمر در مصاحبه ای با دقت تمام ترتیب ضبط صفحه های خود و کمپانی های مربوطه را نقل می کند و مرتضی خان نیز این ترتیب را یادآور می شود (آوای مهربانی، ص ۳۵). شواهد موجود گویای پرشدن این صفحه ها در سال ۱۳۱۱ شمسی می باشد. اولین نوبت انتشار این آثار با لیبل پارلوفون صورت می گیرد و تاکنون نمونه ای از صفحه های قمر با لیبل

بدافون مشاهده نگردیده است. پارلوفون یکی از لیبل

های متعلق به کارل لیندشتروم است و بعید نیست در آغاز دهه سی میلادی که وی گروه زیادی از لیبل های محلی را خریداری می نماید، نسبت به خرید و تملک لیبل بدافون نیز اقدام نموده باشد. یادآور می شود که بدافون دارای فعالیتی گسترده در خاورمیانه و کشورهای عربی و شمال آفریقا بوده و سهم بزرگی از بازار صفحه

در
این

مناطق را به خود اختصاص داده و صفحه های بدافون نیز، سال ها در کارخانه ادئون در آلمان که متعلق به کارل لیندشتروم بوده، تولید می شده است.

همین صفحه ها در سال ۱۳۱۶ شمسی (۱۹۳۷ میلادی) که کاتالوگ جدیدی برای لیبل ادئون در حال ارائه می

باشد، با

شماره

قالب

قبل

ولی با

شماره

کاتالوگ

جدید و

مربوط

به ادئون

انتشار

می

یابند که تصاویر نمونه هایی از آن ها، بخشی از مستندات این مقاله می باشند.

عموما بر روی این سری صفحه ها تمبری وجود دارد که اسم قمرالملوک وزیری و مرتضی نی داود بر روی آن

نقش بسته است.

دیسکوگرافی قمرالملوک وزیری، صفحه های پارلوفون، سال ۱۳۱۱ شمسی (نا کامل)

شماره قالب	شماره کاتالوگ	شماره صفحه	عنوان اثر	نوازندگان-ساز
B-092268	92268	B-81519-I	تصنیف دشتی - آتش دل ۱	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092269	92269	B-81519-II	تصنیف دشتی - آتش دل ۲	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092270	92270		آواز دشتی ۱	مرتضی نی داود- تار
B-092271	92271		عشاق ۲	مرتضی نی داود- تار
B-092272	92272		تصنیف دشتی - شب تار ۱	
B-092273	92273		تصنیف دشتی - شب تار ۲	
B-092274	92274	B-81520-I	افشاری	موسی نی داود- ویولون
B-092281	92281	B-81520-II	راهب	موسی نی داود- ویولون
B-092282	92282	B-81549-I	آواز سه گاه	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092283	92283	B-81549-II	مخالف	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092284	92284	B-81550-I	تصنیف سه گاه- دل آواره ۱	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092285	92285	B-81550-II	تصنیف سه گاه- دل آواره ۲	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092286	92286		تصنیف بیات ترک- نگار من ۱	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092287	92287		تصنیف بیات ترک- نگار من ۲	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092303	92303		بیات اصفهان	مرتضی نی داود- تار
B-092304	92304		بیات راجع و عشاق	مرتضی نی داود- تار
B-092305	92305	B-81523-I	تصنیف افشار- دل خسته ۱	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092306	92306	B-81523-II	تصنیف افشار- دل خسته ۲	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092309	92309		تصنیف افشاری- جفای جهان	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092310	92310		تصنیف افشاری- شکایت عاشق	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092311	92311		تصنیف افشاری- ماه در افق ۱	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092312	92312		تصنیف افشاری- ماه در افق ۲	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092315	92315		ماهور	مرتضی نی داود
B-092316	92316		دلکش و عراق	مرتضی نی داود
B-092349	92349		تصنیف شور- مرغ پر بسته	
B-092350	92350		تصنیف شور- دیدار عاشق و معشوق	
B-092351	92351	B-81552-I	خون دل- تصنیف بیات اصفهان ۱	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092352	92352	B-81552-II	خون دل- تصنیف بیات اصفهان ۲	مرتضی نی داود- تار، موسی نی داود- ویولون، مرتضی محجوبی- پیانو
B-092353	92353	B-81553-I	بیات ترک	موسی نی داود
B-092356	92356		سیرت زیبا- تصنیف نوا ۱	
B-092357	92357		سیرت زیبا- تصنیف نوا ۲	
B-092358	92358	B-81553-II	آواز نوا	مرتضی نی داود
B-092366	92366		تصنیف همایون- حاصل زندگانی	
B-092367	92367		تصنیف همایون- دلربا	

در فهرست های مندرج در کتاب آوای مهربانی (ص ۳۵۹ و ص ۳۶۰ از تصنیف نوا به بعد) این سری مورد توجه قرار گرفته و دو صفحه دیگر از آثار این سری بدون ذکر شماره قالب و شماره کاتالوگ به شرح زیر گزارش

شده است که با اضافه کردن به ۱۷ صفحه مندرج در جدول فوق، ۱۹ صفحه از این مجموعه شناسایی شده و دور نیست که کل آثار قمر، ضبط شده توسط بدافون بالغ بر ۲۰ صفحه باشد:

تصنیف سه گاه، فرشته محبت، تار مرتضی نی داود- ویولن موسی نی داود - پیانو مرتضی محجوبی، آهنگ از مرتضی خان، شعر از پژمان بختیاری (ای روی مهت بهتر از پری) آواز چهارگاه و زابل، تار مرتضی نی داود، شعر از سعدی (لاابالی چه کند دفتر دانایی را)

در کتاب آوای مهربانی (ص ۳۲۹، ۳۴۷، ۳۵۱ و ۳۵۲) صفحه های ۴۴ الی ۴۹ از کاتالوگ این

مجموعه با قید شماره کاتالوگ درج شده که سند مهمی برای بررسی صفحه های بدافون با شماره قالب سری B 092000 می باشد.

تعداد صفحه های قمر

براساس آنچه گزارش شد می توان جمع بندی زیر را از تعداد صفحه های قمر ارائه کرد:

لیبل	سال ضبط	تعداد صفحه
هیز ماسترز ویس	۱۳۰۵	۲۵
پولیفون (قرمز)	۱۳۰۶	۳۰
پولیفون (طلایی)	۱۳۰۸	۳۰
بدافون (پارلوفون، ادئون)	۱۳۱۱	۲۰
جمع		۱۰۵

با بهترین تقریب، از قمر ۱۰۵ صفحه دوطرفه یا ۲۱۰ روی صفحه ضبط شده است که اگر منظور آقای دکتر سپنتا از ضبط متجاوز از ۲۰۰ صفحه از قمر (آوای مهربانی، ص ۱۵۱)، ۲۰۰ روی صفحه باشد به آمار ارائه شده بسیار نزدیک بوده و آمارهای دیگری که تا ۴۲۶ صفحه (همانجا، ص ۱۵۳) را اعلام کرده اند، غیر قابل اعتماد و توجه است.

صفحه مارش جمهوری

گفته ها و نوشته های بسیار پیرامون صفحه مارش جمهوری و جمع آوری آن در عصر رضا شاه و قصه به زندان افتادن قهوه چی همدانی به خاطر آن، اغلب علاقمندان به آثار قمر و کلکسیونرهای صفحه را به جستجو برای یافتن این صفحه تحریض کرده است و بحث و بررسی در مورد آن با متدهای مورد استفاده در دیسکوگرافی، شاید نتایج جالب توجهی در بر داشته باشد.

آنچه به نام مارش جمهوری شناخته شده است تصنیفی است در ماهر از عارف با مطلع "روی دلکش موی دیجور" که در سال ۱۳۰۳ شمسی در کنسرت مشهوری توسط عارف اجرا گردیده است.

در تنها منبعی که نشانی دقیقی از صفحه مارش جمهوری وجود دارد کتاب تاریخ تحول ضبط موسیقی در ایران است. دکتر ساسان سپنتا در صفحه ۱۸۱ منبع مذکور صفحه مارش جمهوری را در ضمن آثار ضبط شده در سال ۱۳۰۵ شمسی توسط کمپانی گرامافون و با لیبل هیز ماسترز ویس، در ذیل آثار ملوک خانم ضربایی کاشانی و با شماره صفحه AX.373 ثبت کرده اگرچه در صفحه ۱۷۵ و ۱۷۶ در مورد صفحه مارش جمهوری قمر و دردسرهای ایجاد شده برای وی، شرحی آمده است. در منابع قدیمی تر نظیر سرگذشت موسیقی ایران اثر مرحوم روح الله خالقی که در سال ۱۳۳۳ منتشر شده، نکته ای در این مورد وجود ندارد و بهترین فرض ممکن آن است که فضای کتاب و شرایط زمان انتشار آن را مناسب برای درج چنین مواردی ندانیم.

در کتاب "ضبط شده های فارسی کمپانی گرامافون، از ۱۸۹۹ تا ۱۹۳۴ میلادی" که توسط مایکل کی نیر منتشر گردیده، صفحه های فارسی هیز ماسترز ویس در سال ۱۹۲۶ میلادی، به اختصار دارای شماره کاتالوگ هایی با ترتیب زیر می باشند:

- AX.341 تا AX.355 ۱۵ صفحه از قمرالملوک وزیری
 AX.356 تا AX.370 ۱۵ صفحه از ملوک خانم (ضرابی)
 AX.371 تا AX.373 ۳ صفحه از ارکستر پسران مدرسه (احتمالا آمریکایی تهران)
 AX.374 تا AX.377 ۴ صفحه از سلیم خان
 AX.378 تا AX.387 ۱۰ صفحه از قمرالملوک وزیری
 AX.388 تا AX.390 ۳ صفحه تکنوازی از مرتضی خان نی داود
 AX.391 تا AX.397 ۷ صفحه از دسته قفقازی
 AX.398 تا AX.403 ۶ صفحه ارمنی از مادام س. پری آقابابف (جز AX.401 که فارسی است)
 AX.404 ۱ صفحه از قباد خان
 AX.405 تا AX.408 ۴ صفحه فارسی از مادام س. پری آقابابف

آثار موجود و در دسترس موید صحت کلی این ترتیب و دسته بندی می باشد و جای تردید وجود ندارد که صفحه AX.373 اثری ارکسترال به نام مارش جمهور بوده که توسط ارکستر پسران مدرسه اجرا شده و ارتباطی به قمر ندارد. یادآور می شود که از ۶ روی سه صفحه AX.371 تا AX.373 چهار طرف به مارش اختصاص یافته و دو روی صفحه AX.372 نیز پیش درآمد ماهر می باشد که دور از همان فضای ترویج مارش در مدارس آن روزگار نبوده است. دو روی صفحه AX.371 نیز مارش قفقاز و مارش سعی و عمل می باشد که نام سازنده مارش اخیر بر روی صفحه، حسن نوری ثبت شده است و مارش سعی و عمل در ترتیب ضبط و با توجه به شماره قالب، پس از صفحه مارش جمهور ضبط گشته است و آخرین اثر در ۶ روی صفحه مورد بحث

می باشد در حالی که مارش قفقاز با شماره قالب BT2662 اولین اثر ضبط شده در این ۶ روی صفحه است. تا قبل از اجرای نظامنامه ضبط صفحات گرامافون در سال ۱۳۰۷ شمسی که ضبط چنین اثری توسط قمر را می توان محتمل شمرد، تنها آثار وی را می شود بر صفحه های پولیفون با لیل قرمز رنگ یافت که در سال ۱۳۰۶ ضبط شده و کامل ترین فهرست آن تا این تاریخ را در صدر گزارش آورده ایم. در بین این صفحه ها اجرای **چه شورها** از عارف توسط قمرالملوک وزیری به چشم می خورد و اگرچه این احتمال را برای ۳ صفحه ای که محتملا از آثار قمر در این مجموعه تا کنون به دست نیامده باقی می گذاریم اما فضای سایر صفحه ها و مدیریت امیرجاهد بر برنامه ضبط و باورهای سیاسی وی، این احتمال را که صفحه ای از قمر به نام مارش جمهوری در بین آثار نیافته باشد، به حداقل ممکن می رساند.

نگارنده بر این باور است که برای منتسب کردن صفحه ای به نام مارش جمهوری ساخته عارف به قمر، شواهد قابل اعتماد و اعتنایی نیافته و بیش از هر چیز، طرح چنین موضوعی را نمادی از افسانه پردازی های از سر علاقمندی و محبت به قمر و برای کامل و بی عیب و نقص نشان دادن چهره وی، حتی در عرصه سیاسی و در مخالفت با رضا شاه می داند حال آن که قمر هرگز چهره ای سیاسی نبوده و این موضوع به هیچ وجه از جایگاه رفیع هنری او نمی کاهد. همانگونه که برخی نسبت ها نیز، به اعتبار و ارزش انسانی قمر و خصلت های والای او که مورد اتفاق و اعتراف همه است، آسیبی نمی رساند.

افسانه دیگر تکرار این مطلب به نقل از مصاحبه ای مندرج در مجله تماشا با مرتضی خان نی داود در سال ۱۳۵۴ است که ابتدا کمپانی هیز ماسترز ویس و بعدا کمپانی پولیفون به خاطر قمر اقدام به آوردن دستگاه ضبط به ایران نموده اند. آشنایی ابتدایی با مبانی دیسکوگرافی و تاریخچه تحول ضبط صفحه و نحوه عملکرد کمپانی های صفحه پرکنی، بطلان این افسانه را نیز روشن می کند. اگر این افسانه حقیقت داشت می بایست صاحبان لیل هیز ماسترز ویس، پس از سال ۱۳۰۵ شمسی و قطع همکاری قمر با آن ها، از ادامه کار در ایران منصرف شوند حال آن که نه تنها تا سال ۱۳۱۲ شمسی که مجددا ضبط صفحه در تهران تعطیل می گردد بدون اینکه اثری از قمر ضبط و تولید نمایند، فعالترین ضبط کنندگان صفحه در تهران باقی می مانند بلکه پس از جنگ جهانی دوم و فراهم شدن شرایط، باز پیش از سایر رقبا در بازار ضبط و فروش صفحه در ایران حاضر می شوند. در مورد کمپانی پولیفون نیز عکس موضوع صادق است و این کمپانی که چنان تجربه موفقی را از دو نوبت همکاری با قمر دارد، پس از نوبت دوم دیگر هیچ حرکت جدیدی از خود بروز نداده و فعالیت های ضبط در ایران را تعطیل می کند.